Hur lätt att fastna i tidsfällan

»Det tar tid att ställa tiden tillrätta«, sätter Svenska Dagbladet som rubrik på Ami Lönnroths intervju med fysikern Bodil Jönsson. Fråga Lund-professorn har som bekant gjort succé med den lilla boken »Tio tankar om tid« (Brombergs). Hon har träffat den mest ömma punkten i nutidsmänniskans privata frustration, känslan att inte kontrollera sin tid.

Men tidens problem är inte bara privat. Det tar tid att ställa tiden tillrätta, även i samhället i stort. Vi har som medborgare så svårt att ta detta förhållande till oss, i vårt sätt att betrakta politik och samhällsförändringar.

Ett typiskt exempel: i mars 1977 kom budgetminister Ingemar Mundebo med en proposition om åtgärder för att underlätta företagens uppgiftslämnande. Det såg ut som ett kraftfullt initiativ från den nya borgerliga regeringen. I valrörelsen hade ju de borgerliga stormat mot »blankettraseriet«. I själva verket var ursprunget en begäran från allmänna beredningsutskottet i riksdagen 1965, under aktiv tillskyndan från bland andra Nancy Eriksson (s). Riksdagen anslöt sig och ville att regeringen skulle tillsätta en utredning. Finansminister Gunnar Sträng var föga road och väntade till 1969 med att tillkalla utredningen. Den blev klar med sitt arbete i mars 1976. Sedan gick den ut på remiss och allt landade våren 1977 för beslut hos Mundebo. Innan riksdagen sedan anslutit sig, ett nytt granskningsorgan inrättats, myndigheter lagt om sitt tänkande

och sina rutiner och entreprenörer funnit det lättare att arbeta gick det förmodligen minst fem år till. Tidsspannet från de första motionerna i riksd agen till någon synlig effekt i verkligheten var omkring 20 år.

Två företeelser den senaste veckan föranleder reflexionen. Den ena är speglingen av regeringens budget och finansplan. Regeringen Persson berömmer sig naturligt nog av att Sveriges ekonomi nu visar goda tillväxttal under låg inflation. Borgerliga kritiker ifrågasätter om det verkligen går så bra under Persson. Men det finns en tredje möjlighet: det går just nu hyggligt bra under Persson, men det beror väsentligen på Ingvar Carlsson och Kjell-Olof Feldt!

Dessa båda hade verklighetssinne nog att för tio år sedan ändra socialdemokratins inställning till avregleringar, till behovet av självrisker i socialförsäkringarna och till skattesystemet. Förändringen kostade en del övergångsvis; när svenskarna började spara föll till exempel efterfrågan under några år och därmed också skattebasen för kommunerna. När inflation och bostadssubventioner drogs ner, men räntan förblev hög tills ett nytt förtroende etablerats, upphörde för en tid praktiskt taget allt byggande.

Först nu kommer de goda effekterna. Inflationen är låg. Byggandet drar åter i gång. När hushållen sanerat sina balansräkningar kan de börja köpa bilar och andra kapitalvaror, på sundare grund än under 80-talet. Avregleringarna av tele, el, försäkringar, bankväsende, byggande med mera sänker priserna och har gett Sverige en våg av nya entreprenörer, med försteg framför länderna på kontinenten.

Den som av detta drar slutsatsen att förnyarna under Feldt, »kanslihushögern«, hade fel och traditionalisterna Persson och Ringholm rätt har inte förstått att det tar tid att ställa ti-

den tillrätta. De förtalar de reformer som nu gett de effekter de berömmer sig av.

Den andra är historieskrivningen kring det moderna genombrottet i Sverige. På Nordiska Museet och länsmuseerna visas nu millennieutställningen »Framtidstro«. I teve körs varje tisdag under hösten Olle Hägers dokumentärserie »Hundra svenska år«, med Hans Villius som berättare. Båda har fallit i tidsfällan.

På Nordiska beror det nog mest på svårigheten att visa processer i monter. I den del som behandlar tusen års historia klaras 1800- och 1900-talen av i fyra raska steg: jorden skiftas, sedan avskaffas ståndsriksdagen, så följer rösträtt åt alla, slutligen kärnkraftsolyckan i Tjernobyl. Också ett urval.

Teveseriens första del om svensk inrikespolitik och samhällsomvandling var däremot medvetet socialistisk i hela sitt perspektiv. Häger-Villius lyckas till och med beröra parlamentarismens genombrott utan att nämna Karl Staaff och dennes strid med kungamakten, rösträttsrörelsen utan att nämna liberalerna och kvinnornas intåg i riksdagen utan att nämna Kerstin Hesselgren. Det rör sig om ett konsekvent och skickligt genomfört utplånande av alla liberala spår i svensk historia. Välståndets goda historia börjar med Per Albin 1932, något förebådad av Hjalmar Branting, och sedan har svenska folket enligt speakertexten ständigt röstat »för att bekräfta tryggheten och solidariteten«.

Detta är inte historieskrivning utan propaganda. Ändå är det märkligt att två årtionden av ny ekonomisk-historisk forskning har gått spårlöst förbi dem som nu gör program och utställningar om Sveriges moderna genombrott.

Vad forskningen visar är att de liberala institutioner som kun-

de börja upprättas från mitten av 1800-talet – föregångna av inte minst den liberala pressens opinionsbildning mot det konservativa överhetssamhället, ledd av Lars Johan Hierttas Aftonbladet – lade grunden för det som sedan blev en framgångssaga: Sveriges lyft från ett av Europas fattigaste till dess rikaste land, från ett av de mer överhetsstyrda till ett land med folklig medborgarkraft och entreprenöranda.

Processen tog tid, men den var i det huvudsakliga fullföljd långt innan Per Albin Hansson blev Sveriges statsminister. Enbart åren 1870–1914 hade Sverige en tre gånger så hög tillväxt årligen som Storbritannien. Arbetarrörelsen förutsatte arbetare, som i sin tur förutsatte en framgångsrik industrialisering och modernisering, den som byggde det svenska välståndet.

Återigen: det gäller att se igenom tidsfällan. Nuets tillstånd är sällan en följd av nuets beslut. Nuets beslut påverkar i stället framtida tillstånd, var samhället befinner sig 10, 20, 30 år senare, när de nya institutionerna hunnit ändra tänkesätt och utlösa beteenden i stor skala. Vilka nya beslut med den framtidssikten tar riksdag och regering i dag?

26 september 1999